

The History of Physical Education and Sport from European Perspectives. – Copenhagen : CESH, 1999. – P. 27–45.

5. Naul R. Concepts of Physical Education in Europe / R. Naul // Hardman, K. (ed.) Physical Education : Deconstruction and Reconstruction – Issues and Directions. Schorndorf : Hofmann, 2003. – P. 35–52.

6. Tinning R. Performance and Participation Discourses in Human Movement : Toward a Socially Critical Physical Education / R. Tinning // J. M. Fernandez-Balboa (Ed.). Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education, and Sport. – New York : Suny, 1997. – P. 99–119.

Глушко Надія Василівна,

аспірантка Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук
України;

Супрун Микола Олексійович,

доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора Інституту державної
служби та місцевого самоврядування
Національної академії державного
управління при Президентіві України

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто зміст і форми підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у Центрах професійної підготовки та соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків при професійних ліцеях. Охарактеризовано групові форми роботи: науково-методичні й науково-практичні семінари, семінари-тренінги, засідання круглого столу, тиждень педагогічної майстерності, приділено увагу особливостям організації індивідуальної роботи з педагогами.

Ключові слова: соціальна реабілітація; підготовка педагогів до реабілітаційної діяльності; Центри професійної та соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків при професійних ліцеях.

Рассмотрены содержание и формы подготовки педагогов к осуществлению социальной реабилитации дезадаптированных старших подростков в Центрах профессиональной подготовки и социальной реабилитации дезадаптированных старших подростков при профессиональных лицеях. Охарактеризованы групповые формы работы: научно-практические семинары, семинары-тренинги, заседания круглого стола, неделя педагогического мастерства, уделено внимание особенностям организации индивидуальной работы с педагогами.

Ключевые слова: социальная реабилитация; подготовка педагогов к реабилитационной деятельности; Центры профессиональной и социальной реабилитации дезадаптированных подростков при профессиональных лицеях.

The study examined the content and form of teacher personnel to rehabilitation of maladjusted older adolescents in training centers and social rehabilitation of maladjusted older adolescents in training centers and social rehabilitation of maladjusted adolescents with professional college. We characterize group forms of work: methodological and scientific workshops, training seminars, round table, a week of educational excellence, attention is paid to the peculiarities of individual work with teachers.

Key words: social rehabilitation; training teachers to rehabilitation activities; centers for vocational and social rehabilitation of maladjusted adolescents with professional college.

Постановка проблеми. Кризові умови сьогодення спонукають до пошуку шляхів розв'язання нагальної соціальної проблеми – дезадаптації старших підлітків, які внаслідок складних соціальних та особистісних проблем не в змозі адаптуватися до соціального середовища сім'ї і школи, залишають школу, бродяжать. Допомогти таким підліткам здобути базову середню та допрофесійну освіту і не стати на шлях злочинності можливо шляхом їх соціальної реабілітації в Центрах професійної підготовки та соціальної реабілітації проблемної молоді при професійних ліцеях. Проте значна частина педагогів професійних ліцеїв не готові до реабілітаційної діяльності й потребують додаткової теоретичної і практичної допомоги.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми дезадаптації дітей і підлітків розглядалися в дослідженнях Л. Дзюбка, Л. Закутської, Н. Максимової, Л. Міщик, О. Новикова, І. Сабазнадзе, О. Фурмана та ін. Реабілітаційну діяльність із підлітками вивчали Б. Алмазов, С. Белічева, М. Вайзман, В. Вульф, А. Гордєєва, В. Доній, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Т. Лях, А. Наточій, В. Нечипоренко, І. Пінчук, Р. Овчарова, С. Толстоухова, С. Хлебик, М. Чайковський та ін.

Аналізуючи питання підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності, слід зазначити, що певні аспекти цієї проблеми було висвітлено І. Зверєвою, С. Коношенко, Г. Лактіоною, А. Міщенко, Л. Пундик, Р. Овчаровою. Формування готовності педагогів до реабілітаційної роботи з соціально дезадаптованими підлітками висвітлено в дисертаційному дослідженні С. Коношенко, проте особливості підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – розглянути зміст і форми підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у Центрах професійної підготовки та соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків при професійних ліцеях.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до проблеми підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків, звернімо увагу на їх характерні особливості: хронічна неуспішність у школі, опір педагогічному впливу вчителів і батьків, негативне ставлення до навчання, відчуження від сім'ї та школи, порушення емоційно-мотиваційної спрямованості, конфліктність у стосунках з ровесниками та педагогами, відсутність комунікативної культури, асоціальні вияви – все це унеможлиблює виконання ролі учнів, а тому вони залишають школу, не здобувши навіть базової середньої освіти.

Розв'язання проблеми дезадаптації старших підлітків можливе шляхом їх соціальної реабілітації в Центрах професійної підготовки та соціальної реабілітації проблемної молоді при професійних ліцеях, яка передбачає здійснення комплексу педагогічних, соціальних, психологічних і медичних заходів, які сприяли б відновленню порушених соціальних зв'язків і відносин старших підлітків зі шкільним та сімейним середовищем, приведення їх індивідуальної та колективної поведінки до відповідності загально визнаним суспільним правилам і нормам, формуванню особистісних якостей підлітків, які сприяли б їх активній життєвій позиції та інтеграції в суспільство.

Саме в таких закладах дезадаптовані старші підлітки мають змогу здобути базову середню освіту та допрофесійну підготовку, з ними працюють вчителі-предметники, майстри виробничого навчання, надають допомогу в розв'язанні різних особистісних проблем соціальні педагоги і психологи.

Слід зазначити, що педагоги професійних ліцеїв мають певний досвід роботи зі старшими підлітками, які мають досить невисокий рівень знань із навчальних дисциплін, оскільки саме такі підлітки є учнями професійних ліцеїв. Проте реабілітаційна діяльність передбачає роботу з підлітками, які мають не лише низькі навчальні досягнення, а й пережили складні життєві ситуації, проживають в неблагонадійних сім'ях, мають проблеми в спілкуванні з ровесниками та педагогами, характерними особливостями їх поведінки є грубість, зневіра у своєму успішному майбутньому, озлобленість, а інколи й агресія. За результатами анкетування, бесід, проведених із педагогами професійних ліцеїв, переконалися, що 11 % педагогів узагалі не бажають працювати з цією категорією підлітків, що свідчить про вкрай негативне ставлення до них; 35 % вважають їх звичайними дітьми, що лише потребують особливого підходу, любові й поваги, що і є умовою порозуміння з ними; значна частина педагогів (54 %) вказала на значні труднощі у роботі з дезадаптованими старшими підлітками, це і проблеми в спілкуванні, високий рівень їх конфліктності, труднощі в проведенні уроків і залученні підлітків до навчальної діяльності, у налагодженні продуктивного співробітництва з батьками, в організації спільної діяльності всіх служб, які працюють з підлітками. Педагоги вказали, що мають потребу в певних теоретичних знаннях і практичних умінях з основ реабілітаційної діяльності, особливо це актуально для майстрів виробничого навчання, оскільки вони здебільшого не мають педагогічної освіти.

Ураховуючи вищезазначені проблеми, програма підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків передбачає організацію цілеспрямованої роботи з педагогічним колективом, яка включає оволодіння педагогами Центру професійної підготовки і соціальної реабілітації проблемної молоді теорією та методикою соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків, формування позитивної мотивації до здійснення цього виду діяльності, активізації особистісних гуманістичних якостей педагогів.

Мета програми підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків є формування у педагогів системи особистісних і професійних якостей, які сприяють успішному здійсненню соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків в умовах професійних ліцеїв. Основними завданнями програми підготовки педагогів до здійснення реабілітаційної діяльності з дезадаптованими підлітками є:

1. Ознайомити педагогів з особливостями дезадаптованих старших підлітків і цілями, змістом, методами їх соціальної реабілітації.

2. Сформувати в педагогів розуміння необхідності здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків і позитивне ставлення до такого виду діяльності.

3. Розвивати у педагогів практичні уміння і навички реабілітаційної діяльності з цією категорією старших підлітків, ураховуючи рівень їх дезадаптації.

Успішна реалізація цих завдань передбачає єдність теоретичної і практичної підготовки до такого виду діяльності, сформованість ділових й особистісних якостей педагогів і наявності вмінь і навичок для її здійснення.

Мотивація педагогів до реабілітаційної діяльності досить складна і неоднозначна. Безумовно, переважають мотиви професійної самореалізації та самоствердження, мотиви участі у важливій державній справі, мотиви, що передбачають особисту зацікавленість у позитивних результатах своєї праці, проте самим важливим з них є глибока переконаність у необхідності цього виду діяльності, як вияву гуманного ставлення до підлітків, бажання допомогти їм як професіонал, як громадянин, як людина.

Досить важливою складовою підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності є їх емоційно-вольовий стан. Лише педагоги, які переконані в позитивних результатах соціальної реабілітації, розуміють всі труднощі цього виду діяльності й наполегливо прагнуть до успіху, цінують і поважають особистість підлітків, відкриті до спілкування з ними, доброзичливі, рішучі зможуть допомогти дезадаптованим підліткам у розв'язанні їх проблем.

Розпочинаючи реабілітаційну діяльність, педагоги мають розуміти, що основними принципами їх роботи мають стати:

сприйняття дитини, позитивне ставлення до неї, її індивідуальності, незалежно від її поведінки;

недопустимість насильницьких форм, методів і засобів навчання, виховання та реабілітації;

організація спільної діяльності з усіма дорослими, які беруть участь у реабілітації дезадаптованого підлітка (медичні працівники, соціальні працівники, учителі, батьки та ін.);

емоційне сприйняття підлітка таким, яким він є;

звернення не тільки до інтелектуальної сфери, а й до сфери особистості;

повага до підлітка, віра в його здібності;

розвиток довірчих відносин між педагогом і учнем;

особистісна зацікавленість у створенні комфортного реабілітаційного середовища;

здійснення індивідуального стилю спілкування [4, с. 52].

Слід зазначити, що здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків неможливе без системи відповідних професійних знань, організаторських, комунікативних умінь і навичок у педагогів. У процесі проведення реабілітаційної діяльності особливої значущості набувають комунікативні вміння педагогів:

уміння створювати умови для сприятливого соціально-психологічного клімату в групі;

уміння використовувати демократичні форми педагогічного спілкування;

уміння керувати власним емоційним станом;

уміння установлювати спілкування з учнями на основі захоплення спільною творчою діяльністю, товариської прихильності;

уміння орієнтуватися на учня як активного суб'єкта навчально-виховного процесу;

уміння оцінювати стан соціальної адаптованості учнів, розпізнавати в їх поведінці узгодженість соціальних норм і переконань;

уміння створювати умови для залучення учнів до соціальних цінностей, розвитку соціальних якостей [1, с. 65].

Слід зазначити, що вміння виявити емпатію до дезадаптованого старшого підлітка, поставити себе на його місце, зрозуміти його емоційний стан, зрозуміти й сприйняти його при всіх перевагах і вадах і враховувати всі ці чинники в процесі реабілітації – необхідна якість педагога реабілітаційного центру.

Розгляньмо головні аспекти підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків.

Здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків неможливе без активізації самоосвіти педагогів шляхом ознайомлення з новинками науково-методичної літератури, матеріалами фахових періодичних видань, методичними посібниками. Так, саме з цією метою для фахівців Центру в методичному кабінеті ліцею організовується постійно діюча виставка новинок літератури, матеріалів конференцій, методичних розроблень тощо.

Формуванню позитивної мотивації до реабілітаційної діяльності сприяє проведення з педагогічними працівниками циклу вправ “Мої цінності і ролі”, “Цінності: особисті, професійні, громадські”, “Бар’єри в моїй роботі”, “Етичні норми в професійній діяльності”, які розроблені в Програмі перепідготовки

соціальних педагогів і соціальних працівників та адаптовані до нашого дослідження [3, с. 68–69].

Проведення вправи “Мої цінності і ролі” сприяє усвідомленню педагогами власної системи особистісних цінностей і їх впливу на професійну діяльність. Виконання вправи “Цінності: особисті, професійні, громадські” сприяє аналізу співвідношення особистих, професійних та громадських цінностей, можливого між ними конфлікту та його впливу на професійну діяльність. Усвідомленню педагогами особистих якостей, переконань, поглядів, які перешкоджають реабілітаційній діяльності допомагає проведення вправи “Бар’єри в моїй роботі”. Логічним завершенням циклу вправ є визначення основних етичних норм у реабілітаційній діяльності педагогів: повага до підлітків та їх батьків, конфіденційність у розв’язанні проблем, професійна відповідальність за якість роботи, необхідність постійного професійного зростання та ін.

Для поглиблення знань педагогів про причини, форми, вияви, наслідки дезадаптації старших підлітків, ознайомлення педагогів, з методами діагностики, з умовами і формами проведення тестування, опитування, бесід проводиться науково-практичний семінар “Дезадаптація старших підлітків як важлива соціально-педагогічна проблема. Причини, вияви, наслідки. Методи діагностики”. Діагностика причин дезадаптації розглядається в системі: старший підліток – сім’я, старший підліток – школа, старший підліток – група ровесників, особлива увага звертається на вивчення шкільних причин дезадаптації старших підлітків, причин, що призвели їх до надзвичайно низького рівня навчальних досягнень та відчуження від школи.

Проведення науково-методичного семінару “Соціальна реабілітація старших підлітків як вид соціально-педагогічної діяльності. Принципи, види, етапи реабілітації. Основні методи здійснення” передбачає надання ґрунтовної теоретичної підготовки педагогам з питань соціальної реабілітації, шляхом залучення до його проведення викладачів вишів. Педагоги ознайомлюються з історією створення та напрямками діяльності реабілітаційних закладів, основними завданнями соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків та умовами і методами її проведення.

Організація засідання круглого столу “Механізми взаємодії різних суб’єктів реабілітаційного процесу” (кримінальна міліція у справах дітей, лікарі, виші та ін.) з розроблення й реалізації механізмів соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків. Координація дій передбачає зустріч педагогів Центру з представниками служби кримінальної міліції у справах дітей та Інспекції у справах неповнолітніх, спеціалістами Київського міського центру соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, лікарями, викладачами вишів, членами батьківського комітету, представниками базових підприємств для координації дій і вироблення позитивних механізмів взаємодії. До початку проведення семінару його учасникам пропонується підготувати власне бачення розв’язання проблеми дезадаптації старших підлітків, яке виноситься на колективне обговорення та враховується під час підготовки програми спільних дій усіх суб’єктів реабілітаційного процесу.

До проведення семінару-тренінгу “Роль класних керівників у процесі здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків” залучають класних керівників, психологів і соціальних педагогів ліцею з метою акцентуації уваги на особливій ролі класного керівника в процесі здійснення соціальної реабілітації. Саме класний керівник зобов'язаний знати індивідуальні особливості кожного підлітка, сприяти виявленню і реалізації їх творчих нахилів і талантів, спонукати, “надихати” до певного виду діяльності, він має вміти вислухати, зрозуміти, співпереживати, переконати. Підготовлені психологом проблемні ситуативні завдання виконуються під час колективного обговорення і стосуються особливостей підліткового віку, сприяють пошуку способів уникнення конфліктів з підлітками та налагодженню взаємодії з ними, пошуку ефективних методів створення позитивного мікроклімату в групі, виявленню формальних і неформальних лідерів і організації взаємодії з ними.

Проведення семінару “Роль майстрів виробничого навчання в процесі соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків” сприяє наданню психолого-педагогічної допомоги майстрам виробничого навчання, які є суб'єктами реабілітаційної діяльності. На семінарі акцентується увага на особливій ролі майстрів у процесі здійснення соціальної реабілітації, тому що саме вони допомагають самореалізації підлітків у трудовій діяльності, сприяють формуванню їх трудових навичок і професійному самовизначенню. Проте дезадаптовані підлітки в майстрах убачають своїх наставників не лише в вирішенні професійних проблем, а й життєвих, а тому майстер для них – це значимий дорослий, який є авторитетом у трудовій діяльності, у спілкуванні, дотриманні здорового способу життя. Під час проведення семінару значна увага приділяється пошуку механізмів творчої взаємодії майстрів виробничого навчання з учителями-предметниками, що передбачає вивчення можливостей проведення бінарних уроків спільно з вчителями фізики, хімії, біології, математики з метою застосування отриманих на уроці знань під час виробничого навчання.

Засідання круглого столу “Механізми успішної взаємодії педагогів та сім'ї в організації й здійсненні реабілітаційного процесу” сприяє пошуку шляхів ефективної взаємодії педагогів і батьків для налагодження взаєморозуміння та партнерських стосунків з батьками в процесі соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків. Особлива увага приділяється вмінню педагогів вести бесіди з батьками на принципах партнерства, зацікавленості долею підлітків і позитивному розв'язанні проблем, указується на недопустимість грубощів, звинувачень, приниження гідності дитини та батьків. Закономірним підсумком засідання круглого столу є видання практичних порад педагогам у роботі з батьками дезадаптованих підлітків.

Заслугове на увагу використання тренінгових технологій у процесі підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації, зокрема проведення тренінгу “Конфлікт” сприяє розвитку комунікативних вмінь педагогів, їх ознайомленню з способами поведінки у конфліктній ситуації та продуктивному подоланню конфлікту [2, с. 295].

Слід зазначити, що крім групових форм роботи особлива увага приділяється індивідуальним формам роботи з вчителями-предметниками та класними керівниками. До індивідуальних форм роботи з педагогічними працівниками належить організація постійно діючого консультативного центру, діяльність якого сприяє наданню допомоги фахівцям центру в різних кризових, нестандартних ситуаціях і ситуаціях, які виходять за межі їх професійної компетентності.

Для підвищення науково-методичного рівня педагогів та ознайомленню їх з кращими педагогічними надбаннями проводиться тиждень педагогічної майстерності педагогів, під час якого відбувається обмін досвідом з питань методики проведення уроків, активізації пізнавальної діяльності дезадаптованих підлітків, організації з ними індивідуальної роботи для ліквідації прогалин у знаннях під час уроків і в позаурочний час тощо. Закономірним підсумком методичної роботи є організація тематичних виставок, участь у роботі науково-методичних конференцій, опублікування матеріалів у фахових виданнях тощо.

Безумовно, здійснивши підготовку педагогічних працівників до реабілітаційної діяльності, слід урахувувати складність і напруження такого виду праці, коли педагог одночасно виконує різні види роботи, кожний день стикається зі складними дитячими проблемами, а подекуди й горем, має ненормований робочий день, невисокий заробіток – усе це сприяє зростанню напруження, втоми, як наслідок, емоційному вигоранню педагогів. Для відпочинку, встановлення психологічної рівноваги організовується кабінет психологічного розвантаження, де педагог зможе перепочити, заспокоїтись, переключитись на інший вид діяльності. Застосування фітотерапії, музики, приємного естетичного оформлення є умовою його психологічного розвантаження.

Для прогнозування, корекції дій і підбиття підсумків реалізації програми соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків, обміну досвідом сприяють спільні засідання круглого столу за участю адміністрації ліцею, батьківського комітету, фахівців інших професійних ліцеїв на тему “Соціальна реабілітація дезадаптованих старших підлітків, пошуки і знахідки”.

Висновок. Таким чином, на підставі вищесказаного вважаємо, що підготовлений до реабілітаційної діяльності педагог розуміє проблеми дезадаптованих старших підлітків і знає їх вікові особливості, розуміє мету, цілі реабілітаційної діяльності і застосовує отримані знання на практиці: вміє виявляти і розвивати індивідуальні творчі здібності і нахили підлітків в процесі реабілітаційної діяльності; вміє налагодити позитивне спілкування з ними на основі взаєморозуміння, довіри та партнерства; вміє нестандартно творчо організовувати навчальні заняття і виховні заходи для старших підлітків, опираючись на їх позитивні якості, зацікавивши їх у позитивному кінцевому результаті; сприяє особистісному та творчому розвитку підлітків. Духовно-моральними якостями педагога реабілітаційного Центру є: гуманізм, альтруїзм, доброта, порядність, чесність, безкорисливість, толерантність і тактовність.

Список використаних джерел

1. Ключан Ю. В. Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Ключан Юлія Вікторівна. – Х., 2009. – 245 с.

2. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала / Панфилова А. П. – СПб. : ИВЭСЭП “Знание”, 2003. – 536 с.

3. Професійна етика соціального педагога і працівника. Етика і цінності роботи по опіці і піклуванню. // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 6. – С. 68–69.

4. Скребець О. Особистісно орієнтований підхід у роботі із соціально дезадаптованими неповнолітніми: з досвіду роботи / О. Скребець, Т. Дем'яненко // Рідна школа. – 2009. – № 5–6. – С. 51–53.

Гришина Анастасія Вікторівна,

кандидат психологических наук,

доцент кафедры пенитенциарной

педагогики и психологии

Института уголовно-исполнительной

службы;

Косцова Мария Викторовна,

кандидат психологических наук, доцент

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ РЕФЛЕКСИЯ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СПЕЦИАЛИСТА

Представлен анализ психологической литературы по проблеме рефлексии, выделены основные методологические подходы в психологии. Рассмотрено понятие профессиональной рефлексии в рамках профессионального самоопределения студентов на этапе высшего профессионального обучения. Выведена абстрактная модель профессиональной рефлексии, в основе которой лежит модель рефлексивного выхода и рефлексивной позиции, по Г. П. Щедровицкому, по отношению к образу объекта и самого субъекта профессиональной деятельности.

Ключевые слова: рефлексия; профессиональная рефлексия; профессиональное самоопределение; профессиональная подготовка; критерии профессиональной рефлексии.

Представлено аналіз психологічної літератури з проблеми рефлексії, виділено основні методологічні підходи в психології. Розглянуто поняття професійної рефлексії в рамках професійного самовизначення студентів на етапі вищого професійного навчання. Виведена абстрактна модель професійної рефлексії, в основі якої лежить модель рефлексивного виходу і рефлексивної позиції, за Г. П. Щедровицьким, відносно образу об'єкта і самого суб'єкта професійної діяльності.